شبِ قدر

جوهری

دکتـــــر صـــــلاح الدین جوهـــری

 Jouhari_bot

فهرست

بسم الله الرحمن الرحیم

مقدمه

الحمد لله رب العالمین والصلاة والسلام علی النبی المبعوث
رحمة للعالمین و علی آله و صحبه أجمعین أما بعد:
به درستی که پروردگار هستی شایسته تمامی سپاس ها و ستایش هاست و اگر تمامی مخلوقات برای شکر و سپاس نعمتی از نعمت‌های اللّه عزوجل با هم جمع شوند نمی توانند، شـــــکر و سپاس نعمتی از نعمت هایش را آن چنانکه شایسته اوست به جای آورند.

یکی از آن نعمت های بزرگ، ماه رمضـــــان است که در آن اجر و پاداش ها چند برابر می شوند و گناهان آمرزیده می شوند؛ پس برای اینکه بهره ی ما از روزه های مان، فقط گرسنگی و تشنگی نباشد،
باید با دل و جان به سوی این ماه و این عبادت برویم.

ماه مبارک رمضان ماه قرآن است در این ماه شبی است به نام شب قدر که تمامی قرآن در این شب از لوح محفوظ به بیت العزة در آسمان دنیا فرو فرستاده شده است،
بدین سبب این ماه از اهمیت خاصی برخوردار است.

لذا بر آن شدیم که مطالبی پیرامون شب قدر جمع آوری نماییم.

شرح و تفسیر سوره قدر

شب قدر هدیه‌ای گرانقدر و نعمتی بزرگ از جانب اللّه عزوجل برای بندگانش است،
در این شب بزرگ پاداش اعمال نیک افزون شده و درهای رحمت خدا
به سوی بندگان گشوده می‌شود؛
به خاطر بزرگی این شب خداوند در قرآن سوره ای را به نام آن
نامیده است و آن هم سوره "قدر" است، این سوره چنین آغاز شده است:

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ﴿١﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ ﴿٢﴾
لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ ﴿٣﴾
تَنَزَّلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ ﴿٤﴾ سَلَامٌ هِيَ حَتَّى مَطْلَعِ الْفَجْرِ ﴿٥﴾

شرح و تفسیر این سوره:

۱. فرموده ی اللّه عزوجل { إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ }، یعنی: «ما قرآن را فرو فرستادیم»،
و این فروفرستادن چنین است که در آن شب که قدر نام دارد؛ تمام قرآن از
لوح محفوظ به بیت العزة در آسمان دنیا فرو فرستاده شد،
سپس در مدت ۲۳ سال دورهٔ نبوت، قرآن بخش بخش و به طور تدریجی
بر قلب پیامبر ﷺ فرو فرستاده شد،
و اللّه عزوجل در قرآن در این باره می فرماید:
شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ
فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ ﴿١٨٥﴾ - سوره بقره -

«ماه رمضان که قرآن در آن فرو فرستاده شده است تا مردم را راهنمایی کند
و نشانه ها و آیات روشنی از ارشاد باشد و [میان حق و باطل] جدایی افکند،
پس هر کس از شما این ماه را دریابد باید آن روز را روزه بدارد.»

۲. فرموده اللّه سبحانه و تعالی:

﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ﴿١﴾﴾، یعنی: «ما قرآن را در شب قدر فروفرستادیم»
و در وجه نام نهادن این شب به نام شب قدر چنین گفته شده است:

أ) بدین علت است که این شب، شبی بزرگ است و
در لغت گفته می‌شود، فلان شخص بلند قدر است، یعنی شخص بزرگی است.
و بزرگی این شب به‌خاطر بزرگی قرآن است که در این شب فروفرستاده شده است.
ب) قدر به معنای تنگی و فشردگی است، و آن هم به خاطر اینکه آسمان
و زمین به علت فرو آمدن فرشتگان زیاد، در این شب تنگ و فشرده می شود.
ت) گفته شده قدر به معنای حکمی است
که خداوند در حق بنده اش مقرر می کند؛ دلیل این گفته فرموده اللّه عزوجل:

﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةٍ مُبَارَكَةٍ إِنَّا كُنَّا مُنْذِرِينَ ﴿٣﴾ فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ ﴿٤﴾﴾ - سوره دخان -

«ما قرآن را در شب مبارکی فرو فرستاده ایم، ما همواره بیم دهنده بوده‌ایم،
در آن شب هر کار حکیمانه بیان و مقرر می گردد.»

در این آیه به دو مطلب بزرگ اشاره شده است:

اول: اینکه شب قدر شب مبارکی است و مبارک بودن این شب اسباب زیادی دارد
که از جمله آنها؛ نزول قرآن و فرستاده شدن فرشتگان به دنیا است و همچنین
فرود آمدن برکت و رحمت و مغفرت در آن شب و بزرگ بودن اجر و پاداش
کسی که در آن شب قیام و عبادت کند.

دوم: اینکه در شب قدر هر کار حکیمانه بیان و مقرر می گردد و این امور حکیمانه
شامل کارهایی است که در طول سال آینده انجام می‌گیرند
و جزو سرنوشت یک سالهٔ هر فرد است که برای فرشتگان روشن و آشکار می‌شوند،
و این تقدیرات که برای فرشتگان مشخص می شوند؛ شامل رزق و روزی،
عمرها و معلومات دیگری است، که بر اساس علم خداوند مقدر شده
و در لوح محفوظ برای آن سال ثبت شده است.

۳. فرموده الله متعال: وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ ﴿۲﴾

یعنی «ای محمد چه دانی از فضل و بزرگی بی پایان شب قدر؟»

این آیه بیانگر شأن و جایگاه بزرگ شب قدر است تا جایی که خداوند متعال، پیامبرش محمد ﷺ را آگاه می سازد که شناخت و دانش او گرچه گسترده و فراوان است؛ ولی به پای فضل این شب و بزرگی آن امر نمی‌رسد.

و برخی دیگر این آیه را چنین تفسیر کرده‌اند: ﴿ وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ ﴾ یعنی: «تو چی میدانی شب قدر کدام است»

امام سفیان بن عیینه نظرش بر این است که وقتی خداوند به پیامبرﷺ با ﴿ وَمَا أَدْرَاكَ ﴾ مورد خطاب قرار دهد، دلیل بر این است که خداوند ایشان را از وجود آن کار، آگاه ساخت است، و اما اگر بگوید ﴿ وَمَا يُدرِيكَ ﴾ یعنی اینکه، خداوند پیامبر ﷺ را از آن کار، آگاه نساخته است.

این گفته امام ابن عیینه دلیلی از سنت هم دارد و آن هم اینکه:
روزی پیامبر ﷺ نزد اصحابش رفت تا زمان شب قدر را به آنان خبر دهد، اما آن دو نفر باهم کشمکش و جر و بحث کردند؛ پیامبر ﷺ فرمود:
«آمده بودم زمان شب قدر را به شما بگویم، ولی فلانی و فلانی با هم کشمکش کردند و خبر آن برداشته شد، امیدوارم این کار - یعنی پنهان ماندن شب قدر - برای شما بهتر باشد، پس شب قدر رادر ۹ و یا ۷ یا ۵ شب باقیمانده از رمضان جستجو کنید»

(تخریج بخاری، حدیث شمارۀ ۱۹۱۹ و مسلم، حدیث شمارۀ ١١٦٧)

در حدیث دیگری چنین آمده است که پیامبر ﷺ فرمودند:
«شب قدر در خواب به من نشان داده شد، سپس یکی از همسرانم مرا بیدار کرد و زمان آن از یادم رفت پس آن را در دهۀ آخر رمضان جستجو کنید.»

(تخریج مسلم، حدیث شمارۀ ١١٦٦)

فائده: حکمت مشخص نشدن شب قدر؟

پیامبر ﷺ حکمت مشخص نشدن وقت دقیق شب قدر را چنین بیان نموده اند:
«امیدوارم این کار -یعنی پنهان ماندن شب قدر- برای شما بهتر باشد»
و این بهتر بودن بدین علت است که جویندگان آن در تمامی اوقات که امید دریافتن آن را دارند در جستجوی آن تلاش فراوان و عبادت بیشتری انجام دهند در نتیجه، عبادت آنان بیشتر می شود و پاداش فراوانی برای خود کسب می کنند؛ اما اگر زمان دقیق آن مشخص بود شاید فقط ما به قیام آن شب اکتفا می کردیم در حالی که الگوی ما پیامبر ﷺ با عمل خودشان به ما یاد داده اند، که در ١٠ شب آخر رمضان کمر همت ببندیم و با ماندن در مسجد اعتکاف کنیم تا اجر این شب بزرگ از ما فوت نشود.

مسئله: شب قدر را در چه شبهایی می توان جستجو کرد؟

بعضی از علما بنا به فرمودهٔ رسول الله ﷺ:

«تَحَرَّوا لَيلَةَ القَدرِ فِی الوِترِ مِن العَشرِ الأواخِرِ مِن رَمَضانَ»

(تخریج بخاری، حدیث شمارهٔ ١٩١٣)

«شب قدر را در شب‌های فرد دهه آخر رمضان جستجو کنید»؛ گفته‌اند به دلالت این حدیث شب قدر، در شبهای ٢١ و ٢٣ و ٢٥ و ٢٧ و ٢٩ واقع می‌شود،
و بعضی دیگر بنا به فرمودهٔ رسول الله ﷺ:

«تَحَرَّوا لَيلَةَ القَدرِ فِی العَشرِ الأواخِرِ مِن رَمَضانَ»

(تخریج مسلم، حدیث شمارهٔ ١١٦٩)

«شب قدر را در شب های آخر رمضان جستجو کنید» ؛ گفته‌اند: شب قدر در یکی از ده شب آخر رمضان است و احتمال دارد، در روزهای زوج هم واقع شود؛ زیرا در حدیثی از رسول الله ﷺ آمده است که فرموده اند:

«شب قدر را در ٩ و یا ٧ و یا ٥ شب باقیمانده از رمضان جستجو کنید»

(تخریج بخاری، حدیث شمارهٔ ١٩١٩ و مسلم، حدیث شمارهٔ ١١٦٧)

و چون احتمال دارد که رمضان ٣٠ روز باشد، ٩ شب باقیماندهٔ آن، شب ٢٢ رمضان می‌شود و ٧ شب باقی ماندهٔ آن شب ٢٤ رمضان می شود و...
پس در هر کدام از ١٠ شب آخر رمضان احتمال دارد، شب قدر واقع شود.

٤. فرموده اللّه سبحانه و تعالی:

﴿لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ ﴿٣﴾﴾

یعنی «شب قدر شبی است که از هزار ماه بهتر است»

در فضیلت این شب غیر از این آیه احادیث صحیحی وارد است که عبارتند از:

أ) رسول اللّٰه ﷺ می فرمایند:

«أتاكُم رَمَضانُ، شَهرٌ مُبارَكٌ فَرَضَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَيكُم صِيامَهُ تُفتَحُ فِيهِ أَبوابُ السَّماء وَ تُغلَقُ فِيهِ أبوابُ الجَحيم و تُغَلُّ فيهِ مَرَدَةُ الشَّياطينِ لِلّهِ فِيهِ لَيلَةٌ خَيرٌ مِن أَلفِ شَهرٍ مَن حُرِمَ خَيرَها فَقَد حُرِمَ»

(صحيح) تخريج نسائی، حديث شمارۀ ٢١٠٦

« رمضان بر شما وارد می شود، ماهی که مبارک[١] است و اللّٰه عزوجل روزۀ آن را بر شما فرض نموده است. در این ماه درهای آسمان باز شده و درهای جهنم بسته شده و شیاطین بزرگ به غل و زنجیر کشیده می شوند. و برای خدا در این ماه شبی است که از هزار ماه بهتر است و کسی که از خیر آن محروم مانده پس یقینا محروم است.»

(١) کلمۀ برکت در لغت به دو معنا می آید: أ- به معنای نما دادن و جلوه دادن ب- به معنای زیاد کردن، که در اینجا شاید هر دو معنا را داشته باشد چون هم جلوه ی اعمال بهتر و هم اجر و پاداش آن اعمال بیشتر می شود.

ب) از انس بن مالک رَضِيَ اللهُ عَنْهُ روایت است که گوید:

« دَخَلَ رَمَضانُ فَقالَ رَسولُ اللّٰهِ ﷺ: إِنَّ هَذا الشَّهرَ قَد حَضَرَكُم وَفيهِ لَيلَةٌ خَيرٌ مِن ألفِ شَهرٍ مَن حُرِمَها فَقَد حُرِمَ الخَيرَ كُلَّهُ وَلا يُحرَمُ خَيرَها إلّا مَحرُومٌ »

رمضان شروع شد و رسول اللّٰه ﷺ فرمود: «ماه رمضان رسیده و در آن شبی است که از هزار ماه بهتر است، کسی که از آن محروم ماند از تمام خیرها محروم مانده است، و فقط فرد محروم از خیرات آن محروم می ماند.»

(صحيح) تخريج ابن ماجه، حديث شمارۀ ١٦٤٤

ج) رسول اللّه ﷺ می فرمایند:

«مَن قامَ لَيلَةَ القَدرِ إِيماناً وَاحتِسَاباً غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِن ذَنبِه، وَ مَن صَامَ رَمَضانَ إِيماناً وَاحتِساباً غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِن ذَنبِهِ »

«هر کسی که شب قدر را از روی ایمان و امید به پاداش الهی به پا دارد، گناهان گذشته اش آمرزیده می‌شود، و هر کسی روزهٔ ماه رمضان را از روی ایمان و امید به پاداش الهی بگیرد گناهان گذشتهٔ او آمرزیده می شود.»

(تخریج بخاری، حدیث شمارهٔ ۱۸۰۲ و مسلم، حدیث شمارهٔ ۷٦۰)

در روایتی نزد امام مسلم آمده است:

«مَن يَقُم لَيلَةَ القَدرِ فَيُوافِقُها - أُرَاهُ قالَ - إِيماناً واحتِساباً غُفِرَ لَهُ»

(تخریج مسلم، حدیث شمارهٔ ۷٦۰)

« هر کسی که شب قدر را برپا داشته و آن را دریابد -و به نظرم فرمود:- از روی ایمان و امید به پاداش الهی آمرزیده می‌شود.»

۵. فرمودهٔ اللّه عزوجل: تَنَزَّلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ ﴿٤﴾

یعنی: «فرشتگان و جبرئیل در آن شب به فرمان پروردگارشان از بهر هر کاری فرود آیند».

از ابوهریره رضي الله عنه روایت است که رسول اللّه ﷺ دربارهٔ شب قدر فرمودند:

«إِنَّها لَيلَةُ سابِعَةٍ أَو تاسِعَةٍ وَعِشرينَ إِنَّ المَلائِكَةَ تِلكَ اللَّيلَةَ فِی الأَرضِ أَكثَرُ مِن عَدَدِ الحَصَى»

(صحیح) تخریج احمد، حدیث شمارهٔ ۱۰۷٤۵

«شب قدر شب ۲۷ یا ۲۹ رمضان است و فرشتگان در روی زمین در آن شب، از تعداد سنگ ها هم بیشتر هستند».

این آیه و حدیث مذکور نشانگر برکات و رحمات فراوان شب قدر هستند، همانطور که فرشتگان برای حلقات قرآن می آیند و گرداگرد آن حلقات حلقه می‌زنند.

علمای تفسیر درباره تفسیر فرمودهٔ اللّه عزوجل
﴿ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ ﴾ گفته‌اند: در شب قدر فرشتگان برای تعیین سرنوشت یک ساله
هر فردی که خداوند برایش مشخص کرده است به زمین می آیند، و آیه
سورهٔ دخان این مطلب را تایید می‌کند که می‌گوید: فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ ﴿٤﴾:
«در آن شب هر کار حکیمانه بیان و مقرر می گردد».

٦. فرمودهٔ اللّه عزوجل سَلَامٌ هِيَ حَتَّى مَطْلَعِ الْفَجْرِ ﴿٥﴾ یعنی:
«آن شب تا طلوع صبح، شب سلامت و رحمت است».

این سلامتی مذکور در آیه شاید دو معنا داشته باشد:
اول: سلامتی از هر نوع مرض و درد؛
و دوم: حاصل شدن هرگونه سلامتی در دنیا و آخرت با
به دست آوردن خیرات و برکات آن شب.

پس چون در این شب انسان از تمامی بدی ها و دردها،
سالم نگه داشته می‌شود، باید تا آنجایی که سعی و توانش می‌رسد کوشش کند،
تا اینکه از آنهایی باشد که در این شب از جهنم رهایی پیدا می‌کند
و از عذاب آن سالم نگه داشته می‌شوند.

رسول اللّه ﷺ چون حقیقت شب قدر و ارزش آن را می‌دانستند، در ده شب
آخر رمضان چنان در زنده داری شب های آن کوشش می کردند،
به طوری که هیچ وقت چنین کاری را نمی کردند،
(تخریج مسلم، حدیث شمارهٔ ۱۱۷۵)

تا جایی که عائشه رضي الله عنها می گوید:
«رسول اللّه ﷺ وقتی در شب آخر رمضان فرا می رسید، همبستری با همسرانش
را ترک می‌کردند و شب را بیدار می ماندند و خانواده اش را بیدار می‌کردند»
(تخریج بخاری، حدیث شمارهٔ ۱۹۲۰ و مسلم، حدیث شمارهٔ ۱۱۷۴)

دعا در شب قدر

در شب قدر شبی که از هزار ماه بهتر است و شبی که هرکس از آن محروم ماند،
از تمام خیرها محروم مانده است؛
باید هر فرد تا آن جایی که در توان دارد به نماز بایستند و دعا کند،

در حدیثی از عائشه رضي الله عنها آمده است که گوید:
گفتم ای رسول الله! اگر دانستم چه شبی شب قدر است؛ در آن شب چه بگویم؟،
فرمودند: بگو: «اللَّهُمَّ إِنَّکَ عَفُوٌّ تُحِبُّ العَفوَ فَاعفُ عَنِّی»
«خدایا! تو بسیار گذشت کننده و بخشنده ای گذشت و بخشش را دوست داری،
پس مرا ببخش!»
(صحیح) تخریج ابن ماجه، حدیث شمارۀ ۳۸۵۰

شاید بعضی تعجب کنند که چرا از میان این همه دعا،
رسول الله ﷺ دعای بخشش را انتخاب کردند؛ اگر ما حقیقت این دعا را بدانیم
دیگر جای تعجبی نیست، زیرا اگر به ما می‌آموختند که فقط بهشت را از خداوند
بخواهیم، شاید بعد از عذاب در جهنم مستحق بهشت باشیم، ولی اگر ما از خداوند
بخشش را بخواهیم و ما را ببخشد، دیگر وارد جهنم نخواهیم شد و خود این دعا
نشانه فروتنی بنده است که به درگاه خداوند اعتراف می‌کند که گناهکار
است، و در مقابل طاعت و عبادت خداوند کوتاهی کرده است و برای همین است
که از ته دل از خداوند بخشش می خواهد و دست به دعا برمی دارد.

ما باید در دعاهایمان بندگی و نیازمان را به خدای متعال برسانیم،
و از ته دل دعا کنیم چون خداوند متعال دعا را از قلب غافل قبول نمی‌کند؛
رسول الله ﷺ می فرمایند:
«خواسته خود را از خدا بخواهید در حالی که به قبول دعا اطمینان دارید.
بدانید خداوند از دل غافل و ناآگاه، دعا را قبول نمی‌کند».
(صحیح) تخریج ترمذی، حدیث شمارۀ ۳۴۷۹

بازگشت به فهـــرست

نشانه های شب قدر

رسول الله ﷺ از نشانه هایی که با آن میتوان دانست که چه شبی، شب قدر است به ما خبر داده است و این نشانه ها چنین هستند:

۱. از ابی ابن کعب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روایت است که رسول الله ﷺ فرمودند:
«صبح شب قدر خورشید همانند طشتی بدون پرتو افکنی طلوع میکند، تا اینکه بالا بیاید».

(صحیح) تخریج احمد، حدیث شمارهٔ ۳٤۷۹

در روایتی نزد مسلم آمده است که ابی بن کعب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ گوید:
خورشید در آن روز در حالی طلوع میکند که سفید است و پرتو ندارد.

تخریج مسلم، حدیث شمارهٔ ۷٦۲

۲. از ابوهریره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روایت است که گوید: ما نزد رسول الله ﷺ از شب قدر یاد کردیم، ایشان فرمودند:
«کدام یک از شما طلوع ماه را به یاد دارد؟!، در حالی که همانند نیمه کاسه بود».

تخریج مسلم، حدیث شمارهٔ ۱۱۷۰

۳. از عبدالله بن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روایت است که گوید: رسول الله ﷺ فرمودند:
«شب قدر شبی آرام و روشن است، که نه گرم و نه سرد است، و صبح آن خورشید در حالی طلوع می کند که قرمز رنگ و پرتوهای آن ضعیف است».

(حسن) تخریج بیهقی در شعب الایمان، حدیث شمارهٔ ۳۵۳٦

پایان